

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВСП «КОВЕЛЬСЬКИЙ ПРОМИСЛОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ФАХОВИЙ
КОЛЕДЖ ЛНТУ»

Історія державності і культура

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОГО СТУПЕНЯ ФАХОВИЙ
МОЛОДШИЙ БАКАЛАВР ДЕННОЇ ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ ВСІХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

2025 р.

ВСТУП

За сучасних умов зростає роль і значення самостійної роботи здобувачів освіти у процесі вивчення освітніх компонентів. Здобувачі освіти повинні не тільки знати матеріал, але й уміти застосовувати отримані знання на практиці, в житті, тому розвиток пізнавальної діяльності здобувачів освіти через систему різних форм самостійної роботи стає нагальною необхідністю організації освітнього процесу ВНЗ.

Головна умова самостійної роботи – виконання здобувачами освіти проблемних завдань. Керівництво викладача полягає в розвитку пізнавальної діяльності здобувачів освіти методами активного навчання і володіння їх увагою на протязі виконання самостійної роботи.

Виконання роботи передбачає опрацювання лекційного матеріалу, основної літератури з освітнього компонента, методичних вказівок до виконання проблемних завдань з відповідної теми.

Самостійна робота передбачає виконання здобувачами проблемних завдань. Виконуючи завдання, здобувачі освіти повинні висловити свою власну точку зору щодо об'єкта завдання, дати обґрунтовану відповідь на питання, що пропонуються. Виконання завдання передбачає наявність у здобувачів освіти необхідної теоретичної підготовки з даної теми. Тому до кожної теми пропонується перелік основних питань, які повинен знати здобувач освіти, перш ніж розпочинати роботу над виконанням завдання.

Контроль результатів роботи проводиться у формі співбесіди, здобувач освіти повинен пояснити виконання завдань, відповісти на питання викладача з теми роботи. До кожної теми пропонуються завдання для самоперевірки знань.

План

1. Первісний лад на території України.
2. Початки культури.

Методичні рекомендації до теми № 1:

При вивченні першого питання слід зазначити, що перші сліди людського життя на теренах України належать до періоду палеоліту (давньокам'яного віку), що охоплює величезний проміжок часу від 1,5 млн. до 12 тис. рр. до н.е. На основі аналізу пам'яток матеріальної та духовної культури палеоліту вчені дійшли висновку, що саме в цей період відбулося зародження мистецтва.

У добу мезоліту (12 – 6 рр. до н.е.) в Україні існували Азільська й Тарденуазька культури, для яких притаманні поява макролітів, мікролітів, лука, стріл, кам'яних сокир, приручення собаки. Печерний живопис змінився наскельним.

Доба неоліту (7 – 4 тис. років до н.е.) характеризується величезними змінами у розвитку людської цивілізації. Досягнення людства у неоліті називають неолітичною революцією, тому що в цей період люди перейшли від привласнюючого типу господарства до відтворюючого. У добу неоліту виникає трипільська культура, що існувала у IV – II тис. до н.е. на території, яка охоплює землі нинішніх Правобережної України, Румунії, Молдови та Польщі.

Поява бронзоливарних центрів та майстрів, які вміли виготовляти бронзові знаряддя праці та зброю зумовили другий великий поділ праці – відокремлення ремесла від скотарства і землеробства. Цей період учені назвали бронзовим віком, що тривав на території сучасної України із III по I тис. до н.е.

Розглядаючи друге питання необхідно звернути увагу на те, що кімерійці є найдавнішим етносом на теренах сучасної України, який згадується у писемних джерелах (свідчення асирійських хронік, Геродота). Кімерійці жили у Причорномор'ї, Приазов'ї і Середньому Подніпров'ї, вони були носіями культури бронзи.

У добу кімерійської культури на території України починають використовувати залізо, що витісняє бронзу завдяки своїм технічним якостям. Залізний вік датується XII ст. до н.е. – IV ст. н.е., в його ранній період сформувалися білозерська, білогрудівська, кімерійська, чорноліська, фракійська та інші культури.

На початку VII ст. до н.е. кімерійська культура частково розчинилася у культурі скіфів. Скіфська культура – це синкретичний культурний феномен, що поєднав творчість багатьох кочових і землеробських племен, які жили на території України упродовж VII ст. до н.е. – III ст. н.е.

Згадка про скіфів зустрічається у «Історії» Геродота.

Слід зазначити, що феноменом скіфського мистецтва є вироби із золота, бронзи та інших металів, що були предметами культу, розкоші, прикрас, зброї, зброї тощо. Всесвітню популярність отримали такі шедеври мистецтва, як золотий гребінь з кургану Солоха, на якому зображений бій скіфів з греками, срібна амфора з кургану Чортотлик та ін. Світове визнання здобула золота пектораль з кургану Товста Могила на Дніпропетровщині.

Самобутнім проявом скіфської культури є звіриний стиль у мистецтві. Зображення птахів, риб, оленів, вовків прикрашають зброю, кінську вузду, предмети побуту.

У III ст. до н.е. територію Скіфії починають займати іраномовні племена сарматів, яких античні автори спочатку називали савроматами. Лише з IV ст. до н.е. з'явився етнонім «Сарматія» і стали відомими окремі сарматські племена: царські сармати, язиги, роксолани, аорси, сіраки, алани. Сармати панували у Північному Причорномор'ї з II ст. до н.е. по IV ст. н.е., коли їх культура була знищена навалою гуннів.

Серед відомих пам'яток сарматського мистецтва привертає увагу великий комплекс золотарських виробів, відкритий у 1980-х рр. в одному з курганів на південно-східній околиці м. Азова.

Отже, скіфи й сармати здійснили вагомий внесок у розвиток світової культури. Їхня культура стала своєрідним містком між Азією та Європою, у ній збереглися риси ранньозалізного віку.

Рекомендована література

1. Бойко В. Історія України: підр./В. Бойко. – К.: Академія, 2021. – 640 с.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 тт., 12 кн. – К., 1991-1998.
3. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.]; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т.– Черкаси: ЧДТУ, 2016.
4. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. - К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2015.
5. Україна крізь віки. – К., 1998-2000. – У.15-ти томах.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Розкрийте головні особливості розвитку культури в первісну добу.
2. Назвіть головні археологічні культури, які були виявлені археологами на території сучасної України.
3. Визначте характерні ознаки трипільської культури.
4. Яку назву має стиль, що був основою скіфського мистецтва?
5. Якими пам'ятками представлена культура сарматів?
6. Визначте особливості культурного розвитку античних полісів Північного Причорномор'я.
7. Назвіть основні концепції походження слов'ян та їх культури.
8. Охарактеризуйте мистецтво східних слов'ян дохристиянського періоду. Які види мистецтва переважали у слов'ян-язичників?

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Регіони розселення східнослов'янських племен впродовж VII-VIII ст.
3. Особливості розвитку матеріальної східнослов'янських племен полян, деревлян, сіверян, волинян, білих хорватів, уличів та тиверців впродовж VII-VIII ст.
4. Особливості розвитку духовної культури східнослов'янських племен полян, деревлян, сіверян, волинян, білих хорватів, уличів та тиверців впродовж VII-VIII ст.
5. Вітчизняні дослідники питання формування слов'янської державності впродовж VII-IX ст.

Тема № 2. Зародження української державності. Київська Русь. Галицько-Волинська держава. (8 год.)

План

1. Християнізація – рушій нового культурного процесу.
2. Розпад України-Русі та його причини. Історичне значення Київської Русі.
3. Королівство Данила Галицького: поміж Золотою Ордою та Заходом.

Методичні рекомендації до теми № 2:

При розгляді першого питання слід зауважити, що в історії Київської Русі умовно виділяються дві культурні епохи – дохристиянська і християнська (після запровадження християнства 988 р.). Прикметною рисою цього періоду є те, що культурогенез невіддільний від процесу активного державотворення. Високий злет культури Київської Русі був зумовлений суттєвими зрушеннями у різних сферах суспільного життя – розвитком феодальних відносин, становленням давньоруської державності, відокремленням ремесла від сільського господарства, виникненням міст, поживавленням торгівлі, активізацією і розширенням міжнародних контактів, запровадженням християнства.

Пригадаймо, що Київська Русь була однією з найбільш економічно розвинених і процвітаючих держав середньовічної Європи. Найбільшої могутності вона досягла в XI ст. за князювання Ярослава Мудрого. За різними підрахунками, у державі жило від 3 до 12 млн. населення, вона охоплювала територію близько 8000 тис.кв.м (майже половина її – в межах сучасної України). Охарактеризуйте історичні умови становлення культури цього періоду.

Відомо, що культура цієї доби не була однорідною, складалася з різних субкультур, носії яких займали різне місце у суспільному організмі, мали різні можливості, зв'язки, потреби. Ці субкультури у науці отримали назву елітарної (“дружинної” та народної (фольклорної, сільської) культур. Відомий філософ та культуролог М.Попович у “Нарисі історії культури України” виокремлює культуру чотирьох “соціальних світів” – села, міста, князівського двору і церкви. Вони різняться ціннісною системою, основними заняттями, побутовими реаліями (житло, одяг, знаряддя праці чи озброєння), поховальними обрядами тощо.

У процесі формування культури Київської Русі суттєвого значення набув зовнішній фактор, що, у свою чергу, стимулювало внутрішні творчі імпульси. У цьому сенсі слід згадати вплив художньої культури Хазарії (у VIII – IX ст.), який особливо помітний був на Лівобережжі Дніпра. Ідеться про металеві деталі одягу племінної верхівки, як-от сережки, напівсферичні бляшки, бубонці, пряжки “аварських” типів, браслети з потовщеними кінцями, які привозили на територію сучасної України хазарські купці. Тож можна говорити про жвавий розвиток торгівлі.

Вплив культури арабського Сходу та інших ісламських країн помітний у побуті знаті: зовнішня розкіш, звичка дарувати шовкові тканини, поясні прикраси, коштовний посуд, срібло.

Зв'язки Русі та Скандинавії набули характеру діалогічного обміну досягненнями. У скандинавському ремеслі поширювалися мотиви давньоруського стилю, а в центрах Наддніпрянщини відбувалося засвоєння і переробка північного стилю. Через територію Русі до Скандинавських країн ішов

широкий транзит східного монетного срібла, а на самих діадемах виявлені давньоруські і рунічні написи.

Зв'язки з Візантійською імперією набули регулярного характеру після укладення низки міжнародних договорів IX – X ст., а також внаслідок стабілізації внутрішнього життя імперії з другої половини IX ст. Після державного прийняття християнства в Києві з'являються візантійські майстри різноманітних фахів. Різко зросли експорт та імпорт, утому числі виробів художніх ремесел.

Становлення давньоруської культури відбувалося під постійним впливом країн Центральної і Західної Європи, Балкан. Особливо слід відзначити моравські впливи. Розквіт культурної взаємодії з країнами Західної Європи припадає на другу половину XII ст., що пов'язано з активізацією політичних, торговельних, освітніх та мистецьких зв'язків із провідними центрами Франції, Італії, Німеччини.

У першій половині X ст. формується власна культура нового типу, найбільш орієнтована на досягнення високої культури Візантії, чому сприяло хрещення Русі Володимиром Святославичем.

Слід зауважити, що рушієм нового культурного процесу стала християнізація Русі. Головні причини хрещення країни – соціально-політичні, тобто насамперед потреба у єдиній загальновизнаній державній ідеології, якою в Середні віки могла бути тільки релігія. Така ідеологія мала сприяти об'єднанню східних слов'янських племен в одній державі і розвитку її політичних, торговельних і культурних відносин з християнськими державами.

Відомості про проповіді християнства у Подніпров'ї датуються I ст. і пов'язані і з іменем Андрія Первозданного, який нібито побував на місці майбутнього Києва і передбачив його славу й могутність як центра християнства. Прочитайте оповідання про подорож Андрія Первозданного до київських гір з “Повісті минулих літ” і поясніть, як воно підсилює думку про правильність майбутнього вибору Володимира-хрестителя та ідею незалежності Русі від Візантії.

Спроби хрещення Русі були зроблені у 860 р. Спочатку, за Нестором-літописцем, були запрошені з християнською місією варязькі князі Аскольд і Дір (“Багата і щедра земля наша, та ладу в ній немає. Приходьте і володійте нами”), а потім у Константинополі нову віру прийняла княгиня Ольга.

У кінці IX ст. слов'янське язичництво не могло забезпечувати політичні, соціальні і культурні наміри країни. Тому спочатку князь Володимир намагався реформувати багатобожне язичництво, перетворивши його на єдинобожне з культом одного, верховного бога держави Перуна. 980 р. у Києві звели новий язичницький храм, святилище. У літописі про це сказано: “І почав княжити Володимир один, і поставив кумири на пагорбі за межами двора теремного: Перуна дерев'яного, а голову його срібну, а вус золотий, і Хорса, Дажбога і Стрибога, і Симаргла, і Мокош”. Проте перша релігійна реформа Володимира не мала успіху, бо не сприяла державному будівництву (язичництво не монополізує владу над людиною!), розвитку писемності і культури, налагодженню зв'язків з християнськими країнами.

Християнство з монотеїзмом (єдинобожжям), ієрархією святих, ідеєю посмертної винагороди за земне терпіння, краса і вродистість його богослужіння відповідало потребі централізації князівської влади у Києві. Відтак 988 р.

Володимир здійснив другу релігійну реформу – остаточно охрестив Русь. В Несторовому оповіданні про хрещення Русі йдеться про те, що посла князя Володимира, котрі мандрували світом у пошуках істинної віри, побували у соборі Святої Софії в Константинополі і були вражені його красою і величчю: “І прийшли ми тоді в Греки. І повели нас, де вони служать Богові своєму, і не знали ми, чи ми на небі були, чи на землі. Бо нема на землі такого видовища або краси такої...”.

Після запровадження християнства державні та релігійні діячі Київської Русі стали домагатися у Візантії самостійного обирання митрополитів, відзначення традиційних свят, ведення богослужіння не грецькою, а слов'янською мовою. Ярослав Мудрий домогся того, що першим митрополитом із русичів став Іларіон, а також були канонізовані перші руські святі Борис і Гліб (6 серпня за н.ст.).

Прикметно, що люди новонаверненої країни переосмислювали як саме християнське віровчення, так і пов'язану з ним культурну спадщину з язичницькою традицією, елементами віри, світогляду і мистецтва своїх предків, надаючи виразного слов'янського забарвлення. Поступово склався світоглядний *синкретизм* (нерозчленованість, злитість), відбулося злиття народної релігії та церковного християнства. *Зверніть увагу на поєднання у “народному християнстві” елементів нової віри і язичництва. Проілюструйте це символікою християнських свят – Великодня, Трійці, Різдва, Івана-Купала, днів ушанування святого Юрія, апостолів Петра і Павла, поклоніння Богородиці як інтерпретації традиційних дохристиянських культів (Велика Мати, Рожаниця).*

Русичі зберегли язичницьке уявлення про добрих (“білих”) і злих (“чорних”) богів, тому, на відміну від візантійського християнства, вважала причиною гріха не плоть, не свої пристрасті, а впливи ангелів “лукавого сатани”. Вони дотримувалися думки про те, що світ дуалістичний, тобто поєднує в собі плотсько-духовний (людський, що складається з плоті і духу) і божественно-таємничий (божественний, що складається з доброго і злого). Зле може опанувати людину, і тоді вона житиме для себе, забуваючи близьких за кров'ю чи звичаями людей. Добре як частина людського веде до розумного вдоволення потреб духу і тіла, сприяє душевній рівновазі людини, її благополуччю і щастю. Благочесний не той, хто ревний у постах і молитвах, а той, хто добродішесний у житті. Гріхом є моральні явища: неправда, заздрість, гнів, пиха, насильство, крадіжка, блуд, скнарість, немилосердя.

Християнізація поступово входила в усі галузі суспільного життя. Церкви і монастирі ставали осередками духовного, політичного, освітнього і мистецького життя, духівництво впливало на всі верстви населення Русі, перебравши на себе роль духовного лідерства і збереження традиції, яку колись відігравали волхви.

У другому питанні слід зазначити, що кінець XI — середина XIII ст. увійшли в історію Київської Русі як період політичної роздробленості. Окремі землі прагнули до самостійного розвитку. Уже у XII ст. на території Русі з'являються окремі самостійні князівства і землі: Галицьке, Волинське, Київське, Муромське, Переяславське, Полоцько-Мінське, Ростово-Суздальське, Смоленське, Тмутараканське, Турово-Пінське, Чернігово-Сіверське князівства та Новгородська і Псковська землі.

Роздроблення дістало в науці назву «феодалного», оскільки його визначальними причинами були утвердження й подальший розвиток землеволодіння, виділення окремих земель і поява значних політичних центрів, їхнє прагнення до самостійності та незалежності від головного державного центру — Києва.

З'ясовуючи третє питання, слід зазначити, що поштовхом до організації боротьби стала вимога Батия після битви під Ярославом віддати йому Галич. Як пише галицький літописець, Данило «зажурився, що не встиг зміцнити свою землю фортецями, і подумав з братом своїм, і поїхав до Батия, говорячи: «Не дам півотчини своєї, але поїду до Батия сам!»

Ціною особистого приниження Данило зберіг цілісність своєї держави, не впустив татарських баскаків (намісників, збирачів данини) до своєї землі, здобув перепочинок для підготовки до збройної боротьби з Ордою.

Коронація Данила стала важливою подією в історії України. Із цього часу Галицько-Волинське князівство було визнано окремою державою, спадкоємницею Київської Русі.

Хоча Данило особливо не покладався на допомогу Папи Римського, ці події прискорили його виступ проти Орди.

Приводом до виступу стало прагнення князя підкорити своїй владі Болохівські землі (область у верхів'ях Південного Бугу, Тетерева, Случі), що ввійшли до складу Орди після навали. У 1254—1255 рр. війська князя вторглися до Болохівської землі й підкорили її. Також була зроблена спроба підкорити своїй владі Київ.

На схилі віку Данило робить кроки на зближення з Литвою, єдиною реальною силою, яка могла допомогти Галицько-Волинській державі в боротьбі з монголо-татарами. Для скріплення союзу старший син Данила Варно одружився з донькою литовського князя Міндовга.

Однак реалізувати всі свої плани Данило Романович так і не зміг. У 1264 р. він помер. В історію Данило ввійшов під прізвиськом Галицький, оскільки вся його діяльність в основному була пов'язана з Галичиною.

Рекомендована література

1. Бойко В. Історія України: підр./В. Бойко. – К.: Академія, 2021. – 640 с.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 тт., 12 кн. – К., 1991-1998.
3. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.]; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т.— Черкаси: ЧДТУ, 2016.
4. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. - К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2015.
5. Україна крізь віки. – К., 1998-2000. – У.15-ти томах.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Які історичні умови розвитку культури цього періоду?
2. Які літературні твори часів Київської Русі ви читали?
3. Яке значення культурницької пролітики Володимира та Ярослава?

4. Який вплив сприяло християнство на процеси розвитку культури Київської Русі?
5. Які причини роздробленості Русі?
6. Яка причина жорстокої міжусобної боротьби між князями?
7. Назвіть імена наймогутніших князів другої половини XII — першої половини XIII ст.
8. Яка подія відбулася 1169 р.?
9. Які події лягли в основу «Слова о полку Ігоревім». Яка головна думка твору?
10. Які держави прагнули загарбати землі Галицько-Волинського князівства?
11. Хто переміг у битві під Ярославом?
12. Коли відбулася подорож Данила Галицького до Орди?
13. Назвіть найважливіші перемоги Данила Галицького.
14. Чим завершилися походи монголо-татар під проводом Куремси і Бурундая на землі Галицько-Волинського князівства?

Тематика рефератів

1. Роль християнства у розвитку давньоруської культури.
2. Візантійський архітектурний стиль
3. Освітня політика князя Ярослава Володимировича.
4. Внутрішня та зовнішня політика Данила Галицького.
5. Значення коронації Данила Романовича для Волинської землі.
6. Від підданства до війни: взаємини князя Данила Романовича з золотоординськими ханами у 1246-1260 рр.

Подумайте і дайте відповідь

1. Яким було становище Галицько-Волинської держави після Батисової навали?
2. Як склалися відносини Данила Галицького із Золотою Ордою?
3. Охарактеризуйте зовнішню політику Данила Галицького. Чому він прийняв королівську корону від Папи Римського?
4. Хто став нащадком Данила Галицького на галицько-волинському престолі?

Тема № 3. Українська державність в литовсько-польську добу. Запорізька Січ – зародження козацької держави. (8 год.)

План

1. Перехід українських земель під владу литовських князів.
2. Литовсько-Руська держава в кінці XIV ст. – середині XVI ст.
3. Загарбання шляхетською Польщею українських земель.
4. Суспільно-політичне становище України в другій половині XVI – першій половині XVII ст.

Методичні рекомендації до теми № 3:

Під час розгляду першого питання слід зазначити, що у той час як більшість руських князівств потрапили під монголо-татарське панування, на північно-західних кордонах колишньої Київської Русі постала Литовська держава.

Особливо швидко зростає Литва за правління князя Гедиміна (1316—1341 рр.), який завершив розпочате Міндовгом приєднання білоруських земель, а також захопив частину північноукраїнських. Гедимін заснував нову столицю князівства Вільно. Подальше просування Литви на південь стримувалося Галицько-Волинською державою. Тільки після її загибелі Литва стала швидко приєднувати до своїх володінь українські землі. Першим вагомим здобутком Литви стала Волинь, де князем став син Гедиміна Любарт.

Подальше просування литовців на південь відбулося за правління великого князя Ольгерда (1345—1377 рр.), який також був сином Гедиміна. Він наприкінці 1361 — на початку 1362 р. оволодів Києвом та навколишніми землями, потім Чернігово-Сіверщиною й більшою частиною Переяславщини. У походах Ольгерду активно допомагала місцева знать, яка радше воліла бачити над собою литовську зверхність, ніж монгольську.

Швидкий перехід українських земель під владу Литви пояснюється тим, що литовські князі додержувалися православ'я, культура Русі мала на них великий вплив.

Слід зазначити, що після включення українських земель до складу Великого князівства Литовського Ольгерд відновив удільний устрій. Але вже скоро для удільних князів стає обтяжливою влада великого князя, і вони починають проявляти ознаки самостійного життя. Такі прагнення особливо відбилися по смерті Ольгерда під час боротьби за литовський великокняжий престол.

Під час розгляду цього питання слід згадати, що в 1385 р. між Польщею та Литвою було укладено Кревську унію. Проте Кревською унією були невдоволені деякі литовські князі, на чолі яких став Вітовт. Вони виступили за збереження самостійності Литви.

18 січня 1401 р. у Вільно було укладено унію, згідно з якою Велике князівство Литовське визнавало васальну залежність від Польщі.

Після перемоги над Тевтонським орденом, що став васалом Польщі, знову з'явилися сподівання на незалежність Великого князівства Литовського. Новий розклад сил був закріплений Городельською унією 1413 р. Ця унія визнавала незалежність Литви і після смерті Вітовта, але під зверхністю польського короля. Також унія підтверджувала привілейоване становище католиків: тільки вони могли обіймати вищі посади в державі. Ці пункти унії викликали обурення православної знаті й спричинили внутрішній конфлікт у Литві, що вибухнув уже після смерті Вітовта.

Вирішальною в боротьбі за великокняжий престол стала битва, що сталася 1 вересня 1435 р. на річці Швянті неподалік від міста Вількомир (зараз місто Укмерге в Литві). У цій битві Свидригайло та його прихильники зазнали цілковитої поразки, й ідея створення незалежного «Великого князівства Руського» так і не була втілена в життя. До кінця 1438 р. Сигізмунд оволодів усією територією Великого князівства Литовського.

Проголошення великим князем Казимира, а не правлячого польського короля Владислава III означало фактичний розрив польсько-литовської унії.

В третьому питанні необхідно розглянути та проаналізувати шовіністичну, колонізаторську політику шляхетської Польщі на українських землях і боротьбу українського народу проти її здійснення.

Великого князівства Литовського значно вичерпалися вже в наприкінці XV ст. Литовські володарі все частіше почали потребувати як військової, так і економічної підтримки сусідньої Польщі. У свою чергу Польща також потребувала підтримки Литви, оскільки її власне зовнішньополітичне становище теж значно погіршилось.

В останньому питанні особливий наголос бажано зробити на аналізі української ситуації, специфіка якої полягала в тому, що українська шляхта, прагнучи здобути й закріпити свої права та привілеї, фактично опинилася в одному таборі з поляками, які прагнули «шляхетської республіки» – єдиного державного утворення на базі Великого князівства Литовського та Польщі. Треба мати на увазі, що реформаційний процес у Великому князівстві Литовському 1563-1566 рр. не вирішив жодної з українських проблем (свавілля адміністративної влади, соціальна і правова нерівність, організація захисту від татарських набігів).

Все це сприяло поширенню політичних розбіжностей в українському середовищі. Тому, розглядаючи питання стосовно формування стану шляхти, слід чітко з'ясувати, які саме настрої домінували в суспільстві і яким чином вони вплинули на подальший розвиток українських земель. Своєрідним спротивом поширенню католицизму та шляхетської сваволі стала поява православних братств. В цьому питанні, слід визначити причини формування братств, які методи боротьби вони використовували, які соціальні стани надавали їм підтримку тощо. І, зрештою, яку роль відіграли братства в українській історії.

Важливе значення має і питання особливостей розвитку культури в Україні у середині XV – першій половині XVI ст. (необхідно проаналізувати становище православ'я, тенденції розвитку матеріальної та духовної культури).

Рекомендована література

1. 1 Бойко В. Історія України: підр./В. Бойко. – К.: Академія, 2021. – 640 с.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 тт., 12 кн. – К., 1991-1998.
3. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.]; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т.– Черкаси: ЧДТУ, 2016.
4. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. - К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2015.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. У результаті якої битви українські землі були звільнені від монголо-татарського панування?
2. Яким чином більшість українських земель потрапили до складу Великого князівства Литовського?
3. Під час правління якого литовського князя більшість українських земель увійшли до складу Великого князівства Литовського?

4. Яку політику проводили литовські князі й Польща щодо українських земель?
5. Що зумовило відносно мирний перехід руських князівств під владу Литви?
6. Як були ліквідовані удільні князівства на українських землях і був придушений опір місцевих князів?
7. Між якими державами й коли була укладена Кревська унія?
8. Яке історичне значення Грюнвальдської битви?
9. Які землі об'єдналися у «Велике князівство Руське»?
10. Хто переміг у Вількомирській битві?
11. Коли на українських землях були остаточно ліквідовані удільні князівства?
12. Чим були зумовлені виступи православної знаті наприкінці XV — на початку XVI ст. проти Литви?

Виконати тестові завдання

1. Подія, описана в уривку з історичного джерела «Магнати та шляхта змусили юну королеву в державних інтересах Польщі відмовитися від нареченого з австрійського дому й вийти заміж за литовського князя Ягайла...», свідчить про реалізацію однієї з умов
 - а) Кревської унії.
 - б) Люблінської унії.
 - в) Берестейської унії.
 - г) Городельської унії.
2. З іменем якого князя пов'язані події, описані в уривку з історичного джерела:

«...відправився проти татар у Поля Дикі... А коли прийшли до Синьої Води,.. побачили в полі велику орду... Литва з Руссю по тій перемозі забрали... всі землі аж... до устя Дону,.. а інших татар... до Криму загнали,.. вибивши їх з Подільських країв»?

 - а) Лева Даниловича
 - б) Юрія II Болеслава
 - в) Ольгерда
 - г) Костянтина Острозького
3. Укажіть одну з характерних рис суспільно-політичного життя Великого князівства Литовського в XIV–XV ст.
 - а) збереження судочинства на основі норм «Руської правди»
 - б) надання литовській і польській мовам статусу офіційних
 - в) формування нової суспільної верстви – реєстрового козацтва
 - г) запровадження кріпосного права
4. Які держави були головними суперниками в боротьбі за галицько-волинську спадщину після смерті Юрія II Болеслава?
 - а) Велике князівство Литовське
 - б) Королівство Польща
 - в) Велике князівство Московське
 - г) Золота Орда
 - д) Кримське ханство

е) Королівство Угорщина

є) Османська імперія

5. До складу Великого князівства Литовського більша частина українських земель увійшла за правління князя

а) Свидригайла.

б) Гедиміна.

в) Ольгерда.

г) Вітовта.

6. Загальна назва міського уряду, що набула поширення на початку XIV ст. в українських містах, де функціонувало міське самоврядування, – це

а) «цех».

б) «віче».

в) «вотчина».

г) «магістрат».

7. Яка подія періоду перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського відбулась раніше?

а) Укладення Кревської унії.

б) Битва на р. Сині Води .

в) Битва під Оршею .

г) Перша згадка про українських козаків у писемних джерелах .

8. Розширення володінь Великого князівства Литовського до узбережжя Чорного моря пов'язано з діяльністю князя

а) Ольгерда.

б) Вітовта.

в) Ягайла.

г) Свидригайла.

9. Яким роком датується лист, уривок з якого процитовано:

«Великославному господарю королю Жигимонту Казимировичу буде честь і слава вівіки, що переміг недруга свого - великого князя Василя московського! А гетьману його вдатному, князю Костянтину Івановичу Острозькому, дай Боже здоров'я і щастя надалі ліпшеє!...»

а) 1223 р.

б) 1362 р.

в) 1514 р.

г) 1621 р.

10. Який зовнішній фактор відіграв вирішальну роль у приєднанні земель колишньої Київської Русі до Великого князівства Литовського?

а) монгольське іго (ярмо)

б) експансія німецьких хрестоносців

в) династична унія Литви та Польщі

г) утворення Московської держави

11. Боротьба Польщі й Литви за Галицько-Волинську спадщину завершилась:

а) поділом володінь князівства між двома державами

б) входженням всіх володінь князівства до складу Литви

в) спустошенням і знелюдненням земель, перетворенням їх на Дике Поле

г) збереженням Галицько-Волинського князівства як васала Польщі

12. У результаті якої події Велике князівство Литовське закріпило за собою Київщину, Поділля, Переяславщину?

- а) битви на Синіх Водах
- б) битви на річці Ворсклі
- в) Вількомирської битви
- г) Грюнвальдської битви

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Розвиток освіти та книгодрукування в Україні в XVI – першій половині XVII ст.
2. Магдебурзьке право в Україні.
3. Архітектура та образотворче мистецтво в Україні в XVI – першій половині XVII ст.
4. Православна церква в XVI – першій половині XVII ст.: головні тенденції розвитку.

Тема № 4. Козацько-гетьманська держава. Українська культура часів Козацько-гетьманської держави (середина XVII – кінець XVIII ст.) (8 год.)

План

1. Обмеження автономії України в складі Московської держави. Гетьманщина.
2. Гетьманування Івана Мазепи та нове відродження українських земель на зламі XVII – XVIII ст.
3. Києво-Могилянська академія – центр вітчизняної освіти, науки і культури.

Методичні рекомендації до теми № 4:

Розглядаючи перше питання, слід зазначити, що 8 січня 1654 р. Відбулась Переяславська рада, на якій гетьман, козацька старшина і самі козаки визнали протекторат Московії над Україною. Юридичний статус України у складі Московії було закріплено «Березневими статтями» («Статті Б.Хмельницького»).

Царський уряд одразу ж почав обмежувати автономію України, скасовувати права її населення, хоча за «Березневими статтями» Україна вважалася окремою державою.

Наступним етапом відносин між Україною та Московією став Андрусівський договір (1677р.). У м. Коломаку було підписано між представниками Московії і коз. старшиною «Коломацькі статті», за якими була обмежена економічна, зовнішня і соціальна політика України.

Після Полтавської битви 1709 р. українські автономність була приречена на знищеність. Лівобережну Україну стали називати Малоросією, а згодом утворено Малоросійську губернію. Росія дедалі відчутніше обмежувала українське самоврядування. Для цього 1722 р у Глухові було засновано Малоросійську колегію, яка контролювала діяльність гетьмани, старшини, відала фінансами. Розмір податків зріс у 6 разів.

1727 р. Малоросійську колегію було скасовано. А наступного року було прийнято конституцію Гетьманщини, яка обмежувала українську автономію. Запорізька Січ тепер підлягала рос адміністрації, а не гетьману.

Під час розгляду другого питання слід пригадати, що улітку 1687 р. на р. Коломак (притока Ворскли), де отаборилося після невдалого Кримського походу російсько-українське військо, за наказом В. Голіцина відбулися вибори нового гетьмана замість усунутого ним І. Самойловича. Гетьманська булава дісталася генеральному осавулу Івану Мазепі (1687–1709 рр.).

Тоді ж було ухвалено новий україно-російський договір – Коломацькі статті.

На першому етапі гетьманування Мазепа дотримувався політики добрих відносин із Москвою. У соціально-економічній політиці гетьман зробив основну ставку на підтримку козацької старшини й української шляхти, прагнучи перетворити їх на міцну віддану привілейовану соціальну верству. Мазепа сприяв зростанню великого старшинського і монастирського землеволодіння, запровадженню панщини для селян. За роки його гетьманування старшина, монастирі та великі купці отримали у свої володіння сотні сіл із десятками тисяч селян.

Одним із найважливіших напрямків загальної державної політики Мазепа була культурно-просвітницька діяльність. У розвиток української освіти, науки, мистецтва, архітектури, літератури, книгодрукування гетьман вкладав величезні гроші з державної військової скарбниці та власні кошти, справедливо вважаючи, що лише в такий спосіб Україна може зрівнятися з європейськими державами.

У третьому питанні зазначити, що важливим осередком духовної культури була Києво-Могилянська академія. Вона мала величезний вплив не лише на українську, а й на культуру слов'янських народів. Водночас діяла широка мережа початкових шкіл, народних училищ, гімназій і середніх спеціальних навчальних закладів (колегіумів), у яких навчалися діти старшин, шляхти і духовенства, а також заможних прошарків міщан, козаків і селян.

Рекомендована література

1. Бойко В. Історія України: підр./В. Бойко. – К.: Академія, 2021. – 640 с.
2. Грушевський М. Історія України-Руси. В 11 тт., 12 кн. – К., 1991-1998.
3. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.]; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т.– Черкаси: ЧДТУ, 2016.
4. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. - К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2015.

Питання для самоконтролю:

1. Чому період 60-80-х рр. XVII ст. увійшов в історію України як доба Руїни?
2. Поясніть основний зміст Андрусівського перемир'я?
3. Охарактеризуйте культурну діяльність гетьмана І. Мазепа?
4. Розкрийте причини шведсько-українського союзу 1708 р.?

5. Які наслідки для України мав перехід І. Мазепи і частини козацтва на бік Карла XII?

6. Якою була культурно-просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії?

Тематика рефератів

1. Місце гетьмана І.Мазепи в українському національно-визвольному русі.
2. Розвиток освіти та книгодрукування в козацьку добу.
3. Специфіка українського бароко в літературі, музиці, театрі.

Тема № 5. Відродження ідеї українського національного самовизначення (кінець XVIII – початок XX ст.). (4 год.)

План

1. Західноукраїнські землі під владою Австрійської монархії в першій половині XIX ст.
2. Початок національного пробудження в Галичині.
3. Активізація національно-визвольного руху в Україні у другій половині XIX ст. Обґрунтування ідеї самостійності України.
4. Суспільно-політичний розвиток західноукраїнських земель у другій половині XIX ст. і нове піднесення визвольних змагань галицьких українців.

Методичні рекомендації до теми № 5:

Розглядаючи перше питання, слід відзначити, що інкорпорація західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії збіглася у часі з першою хвилею модернізаційних реформ у цій державі. Ці реформи базувалися на ідеях освіченого абсолютизму і мали на меті шляхом посилення державної централізації та встановлення контролю правлячої династії за всіма сферами суспільного життя залучити імперію до нових історичних процесів.

Економічна політика австрійського уряду на західноукраїнських землях мала відверто колоніальний характер. Вона була спрямована на те, щоб Галичина, Північна Буковина і Закарпаття й надалі залишалися економічно відсталими сировинними придатками до розвинутих західних промислових районів Австрії.

У другому питанні слід зазначити, що наприкінці XVIII — у першій третині XIX ст. на західноукраїнських землях, як і у Наддніпрянщині, розпочалося українське національне відродження. Цей процес започаткований на Закарпатті, а в перші десятиліття XIX ст. поширився у Східній Галичині. В обох регіонах він був пов'язаний із просвітницькою діяльністю місцевого греко-католицького духовництва. У Північній Буковині українське національне відродження розпочалося у другій половині XIX ст. Діячів національного відродження на західноукраїнських землях прийнято називати будителями.

Розглядаючи український національно-визвольний рух, значну увагу слід приділити діяльності гуртків — Руська трійця», «Просвіта», Літературне товариство Т.Г. Шевченка тощо. Необхідно також зазначити, що події революції 1848-1849рр. активізували національно-визвольну боротьбу українців, сприяли

підвищенню рівня їхньої національної свідомості, що привело до створення першої власної політичної організації. Проаналізувати особливості суспільно-політичної ситуації в регіоні, особливо звернути увагу на двох напрямках громадського руху – народовцях та москвофілах. Розглянути вихід національного руху на новий якісний рівень – політичний, утворення першої політ партії РУРП.

В останньому питанні слід зазначити, що велика французька революція дала початок боротьбі населення за соціальні і політичні права. Прагнення до змін охопили майже всі прошарки суспільства. По всій Європі формувалися різноманітні клуби, таємні товариства, які ставили собі за мету здійснити зміни в існуючому ладі. Активно формуються ліберальні, консервативні, соціалістичні вчення, виникають політичні організації, таємні товариства, масонські ложі. Всі вони прагнули змін. Під впливом цих процесів в Україні теж починають виникати таємні політичні товариства.

Рекомендована література

1. Бойко В. Історія України: підр./В. Бойко. – К.: Академія, 2021. – 640 с.
2. Історія України: підруч. для 9-го кл. заг. серед. освіти/В.С.Власов. – Київ: Літера ЛТД, 2022.
3. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.]; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т.– Черкаси: ЧДТУ, 2016.
4. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. - К.: ТОВ «Видавництво «КЛЮ», 2015.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Які українські землі увійшли до складу Австрійської імперії в результаті трьох поділів Польщі?
2. Визначте адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Австрійської монархії.
3. Що таке «комітати»?
4. Проаналізуйте наслідки релігійної та освітньої реформ австрійських монархів для подальшого розвитку українського національного руху.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Західноукраїнські землі після трьох поділів Польщі: тенденції розвитку.
2. Український національно-політичний рух на Галичині у XIX ст..
3. Український національно-політичний рух на Буковині у XIX ст..
4. Український національно-політичний рух на Закарпатті у XIX ст..
5. Особливості розвитку економіки західноукраїнських земель у складі Австрійської імперії.
6. Селянські повстання на західноукраїнських землях у XIX ст..

Тема № 6. Український національно - визвольний рух і державотворчі процеси 1917 - 1921рр. (8 год.)

План

1. Діяльність західноукраїнських політичних сил у боротьбі за Українську самостійну соборну державу.
2. Бессарабія, Буковина і Закарпаття у міжвоєнний період. Карпатська Україна та її історичне значення.
3. Утвердження більшовицької влади на східноукраїнських землях на початку 1920-х років.

Методичні рекомендації до теми № 6:

Розглядаючи перше питання, необхідно розуміти, що пожвавлення національного руху сприяло виникненню і перших політичних партій. Перша політична партія в Наддніпрянській Україні - Революційна Українська Партія (РУП) була створена у січні 1900 р. в Харкові членами студентських громадських гуртків Д. Антоновичем, О. Русівим, М. Поршем та ін. Пізніше, внаслідок розколів та трансформацій, було засновано більше десяти політичних партій.

У другому питанні слід зазначити, що західноукраїнські землі на початку 20-х рр. XX ст. опинилися у складі трьох держав: Польщі, Румунії та Чехословаччини. Соціально-економічне становище цих територій було складним. Західноукраїнські землі розглядалися як джерело сировини і дешевої робочої сили. Особливо складним було становище українських земель у складі Румунії, де злиденне становище краю поєднувалося з жорстким ставленням уряду.

Протягом 1917–1920 рр. відбулися три спроби встановлення більшовицької влади в Україні, які супроводжувалися військовою інтервенцією Радянської Росії. Лідери російських більшовиків відкрито заявляли, що без українського вугілля, заліза, руди, хліба, солі, Чорного моря – Росія існувати не може.

Рекомендована література

- 1 Бойко В. Історія України: підр./В. Бойко. – К.: Академія, 2021. – 640 с.
2. Історія України: підруч. для 9-го кл. заг. серед. освіти/В.С.Власов. – Київ: Літера ЛТД, 2022.
3. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.]; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т.– Черкаси: ЧДТУ, 2016.
4. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/В.С.Власов, С.В.Кульчицький. – Київ: Літера ЛТД, 2018.
5. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/Н.М.Сорочинська, О.О.Гісем. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018.
6. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/І.О.Бурнейко, М.Є.Крижановська. – Тернопіль: Астон, 2018.
7. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/О.І.Пометун, Н.М.Гупан. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018.
8. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/О.К.Струкевич. - К: Грамота, 2018.

9. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. - К.: ТОВ «Видавництво «КЛІО», 2015.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Проаналізуйте головні ідеї праці М. Міхновського «Самостійна Україна».
2. Визначте українські політичні партії, що відстоювали інтереси робітників.
3. Коли було засновано Товариство українських поступовців?
4. Складіть порівняльну таблицю

	Польща	Румунії	Чехословаччини
Території			
Політика уряду			
Характеристика			

5. Проаналізуйте становище українських земель у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини: виділіть основні тенденції розвитку у 1921-1938 рр.
6. Розкрийте основні засади діяльності українських політичних партій на території Польщі.
7. Покажіть основні напрямки діяльності українських політичних партій в Румунії у 1921-1938 роках.
8. З'ясуйте основні суспільно-політичні течії в національному русі Закарпаття у 1921-1938 роках.
9. Дайте коротку характеристику більшовицької влади на східноукраїнських землях.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Митрополит Андрій Шептицький.
2. Українські політичні партії в умовах I Світової війни.
3. Столипинська аграрна реформа в Україні.
4. Українське питання у Державній Думі.
5. Ідеологія українських політичних партій.
6. Створення Союзу Радянських Соціалістичних республік.
7. Україна у складі СРСР: автономна республіка або колонія?
8. Голод 1921-1923 рр. в Україні.
9. Політична боротьба в роки непу.
10. Розвиток кооперативного руху в Україні у 20-ті рр.
11. Г.Я.Сокольников і грошова реформа 1922-1924 рр.
12. Досягнення й невдачі політики українізації.
13. Микола Скрипник: людина і політик.

Тема № 7. Розвиток української державницької ідеї в міжвоєнний період та у роки Другої світової війни. (4 год.)

План

1. Початок Другої світової війни. Об'єднання українських земель.
2. Посилення ідеологізації культури.

Методичні рекомендації до теми № 7:

У першому питанні слід описати події початку Другої світової війни. Що стосується процедури приєднання західноукраїнських земель, то вона була здійснена на підставі звернення Народних зборів, що відбулися у Львові в жовтні 1939 р. П'ята позачергова сесія Верховної Ради СРСР (листопад 1939 р.) прийняла Закон про включення Західної України до складу СРСР і возз'єднання її з Українською РСР. Вхідження Західної України до складу УРСР було важливою подією; нарешті західні й східні українці об'єдналися в одну державу. Поряд із позитивними змінами в економічному, соціальному й культурному житті були й негативні; репресії, терор, адміністративно-командний стиль керівництва.

Після завершення громадянської війни і приходу до влади комуністичної партії, зі створенням Радянського Союзу змінилися умови розвитку культури загалом в СРСР, а також в Україні. Культурний розвиток України у 20-і роки — один з різких феноменів української історії. Країна, що пережила найважчу війну, вимушена відновлювати абсолютно зруйновану економіку, яка втратила багатьох видатних вчених, письменників (загибель, еміграція), переживає справжній культурний злет, як висловився історик О. Субтельний, «багатогранний спалах творчої енергії».

Політика радянського керівництва в галузі культури офіційно була названа «культурною революцією». У короткий строк планувалося ліквідувати неписьменність; створити систему народної освіти; сформувати кадри нової інтелігенції; перетворити літературу, мистецтво, гуманітарні науки на інструмент ідеологічного впливу на маси; використати наукові досягнення для соціалістичного будівництва.

Рекомендована література

1. Бойко В. Історія України: підр./В. Бойко. – К.: Академія, 2021. – 640 с.
2. Історія України: підруч. для 9-го кл. заг. серед. освіти/В.С.Власов. – Київ: Літера ЛТД, 2022.
3. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.]; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т.– Черкаси: ЧДТУ, 2016.
4. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/В.С.Власов, С.В.Кульчицький. – Київ: Літера ЛТД, 2018.
5. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/Н.М.Сорочинська, О.О.Гісем. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2018.
6. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/І.О.Бурнейко, М.Є.Крижановська. – Тернопіль: Астон, 2018.
7. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/О.І.Пометун, Н.М.Гупан. – К.: УОВЦ «Оріон», 2018.
8. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 10-го кл. закл. заг. серед. освіти/О.К.Струкевич. - К: Грамота, 2018.
9. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. - К.: ТОВ «Видавництво «КЛЮ», 2015.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Підтвердіть фактами або спростуйте слушність тверджень.

- Нові, невинуваті жертви викликав наказ Сталіна взяти Київ перед 7 листопада до чергової річниці «Великого Жовтня».
- На початку травня 1944 р. майже вся Україна, крім маленької смужки земель на заході, була в руках радянської влади.
- Примусове виселення майже всього кримськотатарського населення Криму стало однією з найшвидше проведених депортацій в історії людства.

2. Прокоментуйте події (або явища), про які йдеться у джерелах.

Зі «Щоденника» Олександра Довженка від 28 листопада 1943 р.: «Сьогодні В. Шкловський розказав мені, що в боях загиває множество мобілізованих на Україні звільнених громадян. Їх звуть, здається, чорносвітками. Вони воюють у домашній одежі, без жодної підготовки, як штрафні. На них дивляться як на винуватих. “Один генерал дивився на них у бою і плакав”, – розповідав мені Віктор».

З постанови Державного комітету оборони СРСР: «У період Вітчизняної війни багато татар зрадили Батьківщину, дезертирували з лав Червоної армії... переходили на бік ворога, вступали до сформованих німцями добровольчих татарських збройних частин, вирізнялися своїми звірячими розправами щодо радянських партизанів, допомагали німецьким окупантам, активно співпрацювали з німецькою окупаційною владою... Враховуючи викладене вище, Державний комітет оборони постановляє: 1. Усіх татар виселити з території Криму та поселити їх на постійне проживання у якості спецпоселенців в районах Узбецької РСР».

3. Поміркуйте, що дає підстави для пропонованого висновку. Наведіть кілька аргументів на підтвердження або спростування викладеної думки.

«Сталін до кінця своїх днів здійснював антиукраїнську стратегію, не довіряючи українцям, санкціонуючи періодичні “антинаціоналістичні” кампанії. Врахування цього, а також інших репресивних акцій дає підстави ревізувати один з наріжних комуністичних постулатів – про визволення України. У 1944 році такого визволення (у повнокровному сенсі цього поняття) не відбулося. Сталося вигнання нацистів з території України, а на зміну одному антидемократичному режиму прийшов інший – комуністичний. У 1941 р. Гітлер забрав Україну у Сталіна. Під кінець війни Сталін відбив її у Гітлера і поновив над Україною московське панування. З розумінням цього, як видається, пов’язана потреба позбутися ще однієї хибної звички – згадувати лише про перемогу» (сучасний український історик Ю. Шаповал).

4. Якими були особливості культурного життя в роки війни?

Тематика рефератів

1. Внесок українських учених у боротьбу з окупантами.
2. Внесок українського народу в перемогу над нацизмом.
3. Праведники народів світу.
4. Бабин Яр - символ Голокосту в Україні.

Тема № 8. Україна на шляху до суверенітету та державної незалежності. Розбудова незалежної Української держави. (4 год.)

План

1. Проголошення незалежності Української держави та її міжнародне визнання.
2. Діяльність Української держави на світовій арені.

Методичні рекомендації до теми № 8:

Початок розбудови незалежної української держави можна вважати з прийняття 16 липня 1990р. Верховною Радою УРСР „Декларації про державний суверенітет”, яка проголосила невід’ємне право українського народу на самовизначення, верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території.

Проголошення державної незалежності України 24 серпня 1991 року принципово по-новому поставило питання її державного, економічного та політичного розвитку. Йшлося про нову і, як засвідчив подальший розвиток подій, надзвичайно складну сторінку її багатовікової історії. Проголошення незалежності України та завдання створення самостійної Української держави закономірно висунули проблему розгортання державотворчих процесів. Народ України заявив, що будуватиме державу суверенну й самоврядну, незалежну та відкриту, демократичну і правову. Розв’язання цього завдання наштовхнулося на цілу низку дуже непростих питань.

Зовнішня політика України спрямовується на утвердження й розвиток України як незалежної демократичної держави, на збереження її територіальної цілісності та недоторканності кордонів, на включення національного господарства у світову економічну систему, на поширення в світі образу України як надійного і передбачуваного партнера.

Основним підсумком незалежного існування Української держави стало усвідомлення нею того, що посісти гідне місце у світовому співтоваристві можна лише за умов якісного реформування економіки, забезпечення своїм громадянам належних соціальних стандартів, реальної демократизації суспільства, його політичної стабільності, дотримання прав людини, відкритості та послідовності зовнішньої політики. Безперечно, поза світовими глобальними і регіональними процесами становлення стабільної, демократичної, економічно процвітаючої України просто неможливе. Належачи до Європи географічно й історично, Україна зобов’язана стати європейською країною фактично.

Рекомендована література

1. Бойко В. Історія України: підр./В. Бойко. – К.: Академія, 2021. – 640 с.
2. Історія України: підруч. для 9-го кл. заг. серед. освіти/В.С.Власов. – Київ: Літера ЛТД, 2022.
3. Історія України: підручник для студентів неісторичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [О. М. Бут, М. І. Бушин, Ю. І. Вовк та ін.]; за заг. ред. д.і.н., проф. М. І. Бушина, д.і.н., проф. О. І. Гуржія; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т.– Черкаси: ЧДТУ, 2016.
4. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти/В.С.Власов, С.В.Кульчицький. – Київ: Літера ЛТД, 2018.

5. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти/О.В.Гісем, О.О.Мартинюк. – Харків: Вид-во «Ранок», 2019.

6. Історія України: (рівень стандарту) підруч. для 11-го кл. закл. заг. серед. освіти/Н.М.Сорочинська, О.О.Гісем. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019.9. Мицик Ю., Бажан О. Історія України. - К.: ТОВ «Видавництво «КЛЮ», 2015.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Розкрийте суть визначення «Парад суверенітетів».

2. З'ясуйте головні особливості формування багатопартійності в Україні напередодні розпаду Радянського Союзу.

3. Підтвердіть фактами або спростуйте слушність тверджень.

«Час президентства Ющенка, на жаль, виявився для країни періодом втрачених можливостей. Відповідальність за це лежить також і на президенті, й на його секретаріаті, які перебували в ситуації конфлікту з Кабінетом Міністрів» (екс-посол США в Україні Стівен Пфайфер).

«Для більшості українців новий президент асоціювався з двома речами: по-перше, вульгарними за розмірами витратами на життєдіяльність першої особи в державі, по-друге, невластивою сильним людям мстивістю. Резиденції в Межигір'ї та Криму, гелікоптерний майданчик на Дніпровській набережній у не найбагатшій країні світу є, делікатно кажучи, моветоном*».

4. Прокоментуйте події (або явища), про які йдеться у фрагментах джерел.

«Експерти тоді ж говорили, що угода, яку згодом назвали “харківською”, суперечить Конституції України, а прості посполиті казали, що “нас ще раз продали”. Зрештою, 27 квітня 2010 року, після мітингів, протистоянь з міліцією, яєць і диму у Верховній Раді, Угоду ратифікували парламенти обох країн...»

«Рада ЄС підтверджує своє серйозне занепокоєння з приводу політично вмотивованих ув'язнень членів колишнього уряду, що мали місце після судів, які не шанували міжнародних стандартів чесного, прозорого та незалежного процесу... Рада очікує, що українська влада негайно розв'яже питання політично вмотивованих арештів і зробить подальші кроки для реформування судової системи» (з постанови Ради міністрів закордонних справ Євросоюзу)

5. Які вимоги висунув Євромайдан під час мітингу 24 листопада 2013 р.?

- Притягнення до кримінальної відповідальності керівників силових структур.
- Відставка прем'єр-міністра М. Азарова.
- Ухвалення євроінтеграційних законів.
- Підписання В. Януковичем у Вільнюсі Угоди про асоціацію з Євросоюзом.
- Початок процедури імпічменту президента.
- Повернення до легітимної Конституції від 8 грудня 2004 р.

6. Які політичні сили набрали найбільше голосів на парламентських виборах 26 жовтня 2014 р.?

- Політична партія «Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина”».
- Політична партія «Об'єднання “Самопоміч”».
- Політична партія «Опозиційний блок».

- Радикальна партія Олега Ляшка.
- Партія «Блок Петра Порошенка».
- Політична партія «Народний фронт».

7. Поміркуйте, що дає підстави для пропонованого висновку.

«У лютому 2014 р. відбулося фактично “друге народження незалежності України”, коли сотня найкращих українських хлопців і дівчат незалежно від того, якої вони були національності й громадянами якої країни вони були, віддали своє життя для того, щоб народилася нова країна та новий народ» (з виступу П. Порошенка).

8. Підтвердіть фактами або спростуйте слушність тверджень.

Євромайдан і Революція Гідності стали вирішальним кроком у процесі десовєтизації України, тривалого й болісного процесу трансформації посттоталітарного суспільства та спрямування його до демократичного майбутнього. Вони незворотно спрямували країну на шлях до Європи, спричинивши війну із сусідньою Росією.

Підготуйте презентацію доповіді до одного із запропонованих питань

1. Політичний портрет Л.М. Кравчука.
2. Революція Гідності 2013-2014 рр.
3. Участь студентської молоді в „Помаранчевій революції”.
4. Геополітичні орієнтації сучасної України.